

Marek Dziewiecki, *WYCHOWANIE W DOBIE PONOWOCZESNOŚCI*,
Wydawnictwo: Jedność, Kielce 2002, ss. 238.

Ks. dr Marek Dziewiecki jest kapłanem diecezji radomskiej. W 1988 r. uzyskał tytuł doktora psychologii na Uniwersytecie Salezjańskim w Rzymie. Jest adiunktem Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, specjalistą z zakresu terapii i profilaktyki uzależnień. Od 1999 r. pełni funkcję krajowego duszpasterza powołań, a od 2003 r. funkcję wicedyrektora Europejskiego Centrum Powołań. W październiku 2003 r. odznaczony medalem Komisji Edukacji Narodowej. Autor ponad trzydziestu książek z zakresu psychologii wychowania i komunikacji międzyludzkiej m. in. „Psychologia porozumiewania się”, „Osoba i wychowanie. Pedagogika personalistyczna w praktyce”, „Komunikacja wychowawcza”, „Nowoczesna profilaktyka uzależnień”, „Kochać i wymagać. Rozważania o wychowaniu”, „Komunikacja pastoralna”. Laureat nagrody Stowarzyszenia Wydawców Katolickich Feniks 2005.

Celem, który przyświeca autorowi publikacji pt.: „Wychowanie w dobie ponowoczesności” jest przedstawienie współczesnego kontekstu społecznego i kulturowego, w którym dokonuje się formacja młodego pokolenia oraz wskazanie podstawowych celów, metod i wymiarów odpowiedzialnego wychowania a także opisanie podstawowych cech i kompetencji, którymi powinien dysponować wychowawca w środowisku rodzinnym i szkolnym. Książka adresowana jest do rodziców, pedagogów, psychologów, kapłanów, katechetów, do tych wszystkich, którzy pragną być kompetentnymi wychowawcami w dobie ponowoczesności.

Poszczególne epoki w dziejach człowieka niosą ze sobą określone szanse, ale także specyficzne zagrożenia w dziedzinie wychowania. Ks. Dziewiecki nie uważa, że nasze czasy są najtrudniejsze jeśli chodzi o wychowanie i samowychowanie, podkreśla, że podstawowe źródło trudności wychowawczych nie leży w cechach określonej epoki czy danego systemu społecznego i kulturowego, ale w człowieku, który w każdej epoce pozostaje sam dla siebie zagadką i ciągle na nowo doświadcza trudności w poradeniu sobie z własnym życiem.

Książka składa się z czterech części, a każda z nich z kilku rozdziałów. Język specjalistyczny został w niej ograniczony do minimum, by przedstawiane treści mogły być w pełni zrozumiałe.

W pierwszej części pt.: „Ponowoczesność jako kontekst współczesnego wychowania” ks. Dziewiecki podejmuje się próby scharakteryzowania epoki ponowoczesności.

W następnych trzech częściach („Podstawy odpowiedzialnego wychowania”, „Podstawowe sfery wychowania”, „Wychowawcy i główne środowiska wychowania”) podaje konkretne zasady odpowiedzialnego wychowania, które wynikają w dużym stopniu z wpływu obecnej sytuacji społeczno – kulturowej.

W pierwszej części zostały umieszczone dwa rozdziały, z których pierwszy jest zatytułowany: „Ponowoczesność: geneza i założenia ideologiczne” a drugi – „Ponowoczesność a normy moralne i wartości duchowe”. W tej pierwszej części autor skupia się na ukazaniu podstawowych założeń ideologicznych i programowych ponowoczesności oraz wpływie tej cywilizacji na sytuację egzystencjalną współczesnego człowieka.

W drugiej połowie XX wieku zakończyła się epoka modernizmu, charakteryzująca się racjonalnością i naukowością w obiektywnym poznaniu rzeczywistości. Epoka ta przeciwstawiała subiektywizm poszczególnego człowieka, obiektywnej rzeczywistości. W epoce postmodernizmu aksjomaty poprzedniej epoki zwanej modernizmem lub nowoczesnością zostały zanegowane w wielu dziedzinach, także w wychowaniu. Najbardziej popularna obecnie pedagogika humanistyczna, której najbardziej znanym reprezentantem jest amerykański pedagog i psycholog Carl Rogers zakłada, że natura ludzka jest całkowicie dobra, a wychowanek jest wewnętrznie harmonijny i bezkonfliktowy. W kontekście takich założeń filozoficznych najwyższą wartością w wychowaniu jest spontaniczność i samorealizacja według indywidualnych kryteriów.

Dominujące systemy pedagogiczne i trendy kulturowe nie chcą uznać obiektywnych prawd, wartości, powinności, które wynikają z natury i godności człowieka. Istotą przemian jest postawienie człowieka i jego subiektywności ponad wszelką tradycję, ponad wszelkimi instytucjami, ponad obiektywnymi prawdami czy normami moralnymi, obyczajowymi, prawnymi. W konsekwencji subiektywność danego człowieka, jego indywidualne „ja” staje się najwyższą, wręcz jedyną normą myślenia, postępowania i nadawania sensu własnemu życiu. W ponowoczesności dany człowiek nie musi kierować się obserwacją obiektywnych faktów i uwarunkowań, ani też dokonywać logicznych analiz własnego postępowania.

Ks. Dziewiecki ukazuje niebezpieczeństwa przyjęcia pedagogiki humanistycznej i opartej na niej koncepcji wychowania. W dobie ponowoczesności w wychowaniu potrzebna jest podwójna pomoc: demaskowanie błędnych przekonań i promowanie rzeczywistych wartości, których zasadność potwierdza wiedza empiryczna

Jednym z fundamentów ponowoczesności jest promowanie nowych utopijnych wizji ludzkiego szczęścia. Jest to reakcja na utopie poprzedniej epoki, zwłaszcza utopie kolektywistyczne. W obliczu bolesnych rozczarowań minioną epoką, ponowoczesność w centrum uwagi nie stawia już ludzkości, lecz pojedynczego człowieka. Konsekwencją tej utopii jest absolutyzacja tolerancji,

czyli postawienie jej ponad miłość i prawdę, ponad zdrowym rozsądkiem i odpowiedzialnością.

Drugą – obok utopii indywidualistycznego szczęścia – cechą nowoczesności jest całkowity relatywizm i związany z nim nihilizm wartości, zupełna pustka aksjologiczna, moralna, religijna, światopoglądowa. Jedyne wartości to tolerancja i demokracja.

Cechą mentalności ponowoczesnej jest ucieczka od rzeczywistości, ucieczka od logicznego, realistycznego myślenia na temat człowieka i jego sytuacji egzystencjalnej. Ponowoczesność ucieka od prawdy i zdrowego rozsądku. Wymiar intelektualny stracił swoje znaczenie na rzecz subiektywnych przekonań i odczuć poszczególnych ludzi. Doprowadzona do absurdu relatywizacja prawdy oraz absolutyzacja subiektywnej percepcji rzeczywistości wynikała w punkcie wyjścia ze stwierdzenia, iż człowiek jest stronniczy i niedoskonały w swej percepcji świata, a zwłaszcza w swym sposobie postrzegania siebie.

Ks. Dziewiecki jest przekonany, że ideologia ponowoczesności będzie miała dłuższą historię np. dlatego, że ideologia ta obiecuje ludziom prawa bez obowiązków, wychowanie bez stresu, demokrację bez norm moralnych, szczęście bez miłości, prawdy i odpowiedzialności.

Jak zachować się wobec tej kultury? Autor uważa, że niedojrzałością byłoby oburzanie się na tę formę (anty)kultury i mentalności, niewiele pomoże demonizowanie i unikanie dialogu z tą ideologią. Rozsądniejszą postawą jest krytyczne analizowanie ponowoczesności z jej wszelkimi przejawami, wewnętrznymi sprzecznościami i negatywnymi konsekwencjami. W obliczu tych różnych zagrożeń ks. Dziewiecki uważa, że najważniejszym i najskuteczniejszym polem obrony powinna być troska o wychowanie.

W części drugiej „Podstawy odpowiedzialnego wychowania” autor ukazuje je podstawy odpowiedzialnego wychowania, wskazując na jego cele i metody.

Dokonana analiza ponowoczesności jaskrawo ukazuje, że tworzy ona kontekst społeczny i kulturowy, który jest wyjątkowo szkodliwy dla wychowania. Autor nie waha się nazwać jej antypedagogiką. Lekarstwem na pedagogiczne utopie jest realizm w wychowaniu, który przejawia się w realistycznym rozumieniu całego wychowanka, realistycznym rozumieniu celów wychowania i w realistycznym rozumieniu metod wychowawczych. Autor wskazuje, iż podstawą kompetentnego wychowania powinna być antropologia personalistyczna, gdyż traktuje ona człowieka jako nierozdzieloną całość psychofizyczną i duchową, widzi też ograniczenia człowieka, tak zewnętrzne, jak i te wewnętrzne. Opisując metody odpowiedzialnego wychowania, podaje bardzo trafną uwagę, iż wychowanie nie powinno być ani stresujące, ani bezstresowe, ale mądre i skuteczne.

Podstawowe dwa cele wychowania podawane przez ks. Dziewieckiego to: uczenie realistycznego myślenia oraz dojrzałej miłości. Chodzi o to, by wychowanek uczył się coraz lepiej rozumieć siebie i innych oraz coraz mądrzej

kochać siebie i innych. Ważnym zadaniem jest stosowanie właściwych metod wychowania. Obowiązuje tu również kryterium integralności i realizmu. Integralność oznacza korzystanie z różnego typu metod, a realizm oznacza, że powinny one uwzględniać rzeczywiste możliwości i ograniczenia wychowanka. Respektując powyższe kryterium ks. Dziewiecki przyjmuje, że podstawowe metody odpowiedzialnego i roztropnego wychowania to: pozytywna motywacja, odpowiedni dobór języka i argumentów w kontakcie z wychowankiem, demaskowanie typowych zagrożeń w dziedzinie wychowania i ich źródeł, stawianie wychowankowi koniecznych wymagań, egzekwowanie naturalnych konsekwencji jego błędnych zachowań i wreszcie roztropne wykorzystywanie wychowawczej roli cierpienia.

Pozytywna motywacja polega na tym by wychowanek odkrył, że cały trud wychowania i samowychowania wynika z miłości. Według ks. Dziewieckiego mądra miłość wychowawców jest pierwszą i najskuteczniejszą metodą wychowania motywującą wychowanka do podjęcia wysiłku i szczerego zatroszczenia się o własny rozwój. Wychowanek, który nie czuje się kochany przez wychowawców, staje się obojętny na własny los i nie jest w stanie przyjąć nawet naj-mądrzejszej pomocy wychowawczej.

W części trzeciej zatytułowanej: „Podstawowe sfery wychowania” autor skupił się na prezentacji zadań wychowawczych w tych sferach wychowania, które okazują się szczególnie ważne w neutralizowaniu szkodliwego wychowawczo oddziaływania kultury ponowoczesności. Dokonuje tego w sposób bardzo przejrzysty i trafny w sześciu rozdziałach: „Wychowanie w sferze moralnej”, „Wychowanie w sferze duchowej”, „Wychowanie w sferze religijnej”, „Pragnienia i aspiracje a wychowanie”, „Wolność a wychowanie”, „Wartości a wychowanie”. Autor ukazuje znaczenie każdej ze sfer wychowania, prezentuje najczęstsze zagrożenia a wreszcie ukazuje na czym polega dojrzałość i jak ją formować.

W sferze moralnej dojrzałość będzie polegała na uformowaniu prawego sumienia, które dokonuje oceny własnych czynów nie według własnych subiektywnych kryteriów, lecz wsłuchując się w głos Boży i konfrontując własne życie z postępowaniem Jezusa Chrystusa. Człowiek dojrzały w sferze duchowej, podejmuje decyzje w oparciu o miłość, prawdę i odpowiedzialność, a nie w oparciu o doraźne stany emocjonalne. Dalej autor podaje kryteria dojrzałości w formacji religijnej: wiara w miłość Bożą, życie sakramentalne i inne praktyki religijne, zaufanie do Boga wyrażające się w posłuszeństwie Bogu, przyjęcie siebie i innych z miłością, osobista modlitwa.

W obliczu dramatycznego zawężenia i zniekształcenia pragnień w dobie ponowoczesności, wychowanie w tej dziedzinie będzie polegało na promowaniu bogactwa pragnień oraz pomaganiu wychowankowi w dojrzałym uporządkowaniu swoich aspiracji. Ks. Dziewiecki stawia przed wychowawcami trzy podstawowe zadania w tym względzie: ożywienie wartościowych, cennych

pragnień; promowanie pragnień, które się nie pojawiły, ale stanowią konieczny warunek rozwoju i satysfakcji życiowej; pomoc w dojrzałym uporządkowaniu pragnień i aspiracji.

Autor podkreśla bardzo ważny aspekt mentalności współczesnego człowieka a mianowicie dostrzega, że słowem bardzo atrakcyjnym i o znaczeniu niemal magicznym jest „wolność”. Dwa największe zagrożenia jakie w tym względzie mogą się pojawić to: ignorancja i naiwność w interpretowaniu wolności np. poprzez jej absolutyzowanie oraz zniekształcenie systemu pragnień i aspiracji. W obliczu tych zagrożeń należy promować dojrzałą wolność. Ks. Dziewiecki, za Katechizmem Kościoła Katolickiego, podaje warunki prawdziwej wolności: poznanie prawdy, miłość, postawa czuwania nad zagrożeniami wolności. Ocena wolności domaga się demaskowania fałszywych koncepcji wolności, a także zafascynowania perspektywą prawdziwej wolności dzieci Bożych.

W wychowaniu do wartości najczęstszymi zagrożeniami – według ks. Dziewieckiego – jest promowanie demokracji, tolerancji, dobrego nastroju emocjonalnego oraz subiektywizmu, jako najwyższych wartości. W tej perspektywie najważniejsze staje się wychowanie ku tym wartościom, jakie stoją u podstaw pedagogiki personalistycznej: prawda i miłość, dobro i piękno, wiara i nadzieja, wierność i odpowiedzialność, świętość i zbawienie. Najskuteczniejszą metodą wychowania w tej sterze jest stosowanie metody pozytywnej, czyli zafascynowanie życiem według takich wartości, poprzez pociągnięcie wychowanka osobistym przykładem i osobistą radością życia.

Ostatni rozdział pt. „Wychowawcy i główne środowiska wychowania” dotyczy osób oraz najważniejszych miejsc, w których realizuje się formowanie współczesnego człowieka. Autor najpierw podaje zasady psychopedagogicznej oraz moralnej i religijnej formacji rodziców i innych wychowawców, a następnie zasady i normy dotyczące odpowiedzialnego wychowania dzieci i młodzieży w środowisku rodzinnym i szkolnym.

Podkreśla, że wychowanie nie może opierać się jedynie na intuicji czy dobrej woli danego wychowawcy. Konieczne jest tu odpowiednie przygotowanie psychopedagogiczne. Dziewiecki wymienia te kompetencje wychowawcy, które wydają mu się najważniejsze: zdolność wychowawcy do rozumienia całego wychowanka oraz prawidłowe opanowanie przez niego zasad komunikacji wychowawczej. Realizm antropologiczny i wychowawczy wymaga porzucenia wizji spontanicznego samorozwoju i łatwego wychowania bez stresu i porażek. W procesie wychowawczym potrzebne są kompetencje z zakresu komunikacji wychowawczej. Chodzi zarówno o unikanie barier, jak i o nabycie pozytywnych umiejętności w tej dziedzinie a zwłaszcza empatii i asertywności.

Autor podkreśla, że odpowiednie przygotowanie teoretyczne nie wystarczy, aby dany człowiek stał się odpowiedzialnym wychowawcą. Wychowywanie dokonuje się bowiem przede wszystkim poprzez osobisty kontakt wycho-

wawcy z wychowankiem. Na dzieci i młodzież znacznie bardziej oddziałują postawy i zachowania człowieka dorosłego niż jego słowa albo teoretyczne kompetencje. Ks. Dziewiecki podaje dwa warunki, które należy spełnić by stać się odpowiedzialnym wychowawcą: trzeba znać prawdę o człowieku i kochać wychowanka.

Najważniejsze zadania, które autor stawia przed wychowawcami w dobie ponowoczesności: świadome i stanowcze czuwanie nad własną dojrzałością oraz nad osobistym życiem; bycie znakiem nadziei dla młodego pokolenia; służba na rzecz realizmu, czyli wprowadzanie wychowanków w świat rzeczywistych faktów i uwarunkowań; nabywanie mentalności zwycięzcy w dziedzinie wychowania czyli odwaga pokazywania dzieciom i młodzieży optymalnej drogi życia, czyli promowanie bogactwa pragnień i aspiracji na miarę ludzkiego serca i powołania człowieka

Książka warta polecenia tym wszystkim, którym sprawa wychowania młodego pokolenia nie jest obojętna. Pozwala na lepsze zrozumienie sytuacji kulturowej w której żyjemy, wynikających z niej zagrożeń dla wychowania ale przede wszystkim skutecznych sposobów radzenia sobie z problemami wychowawczymi. Książka technie optymizmem i nadzieją, których tak bardzo potrzeba zagubionym wychowawcom, bezradnym wobec nowej rzeczywistości.

Adriana Kurasz